

HALK BİLİMİ

Yard. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı

Halk, dini, siyasi, sosyal, ekonomik vb. olaylarda iş bölümünün oluşturduğu zümrelerin doğması ile ortaya çıkmış kavim ya da ümmet adları ile de bilinen topluluktur.

Bir başka deyişle halk, belli zaman ve yerde birlikte yaşayan insan topluluğudur.

Halk, daha çok kültürel özellikleri bünyesinde yaşatan ve kültürel unsurlarını koruyan bir özelliğe sahiptir.

Kültürü kuşaktan kuşağa taşıyan ailelerdir. Fakat kültürün soylar ve aileler arasında korunmasını, yaşamasını sağlayan unsur ise halk dediğimiz sosyal kitledir.

“19. yüzyıl Avrupa toplumlarında halk; şehirli, eğitilmiş, zengin, yöneten, üst sınıf, elit ve aydın olarak adlandırılan grup ile, ilkel, eğitimden haberi olmayan, kabile hayatı yaşayan grup arasında kalmış ara bir grubu ifade eden bir anlamda kullanılmıştır. Buna göre; şehirde yaşayan, ama şehre yakın olan, yani taşralı; yöneten değil, yönetilen, alt sınıf, köylü, yeterli eğitim almamış ve teknolojiyi yeterince kullanmayan gruplar ‘halk’ olarak adlandırılmıştır. Bu grubun en önemli özelliği ise, şehirde yaşayan gruplara göre daha muhafazakâr olması ve bir toplumun sahip olduğu eski değerleri yaşatan ve yaşatan bir grup olmasıdır. Dolayısıyla, bir toplum kendi atalarının en eski dönemde nasıl yaşadığını öğrenmek için, ilkel adı verilen toplumlara gitmeye veyahut da arkeolojik buluntuları beklemeye gerek duymadan, ‘halk’ adı verilen bu taşralı gruba giderek kendi geçmişi hakkında bilgi edinilebilecektir.”¹

Türk toplumunda da halkın özellikle Osmanlı döneminde işçi, köylü ve saray dışındaki insanların ‘avam’, saray ve sarayla ilgili olanların da ‘havas’ adı ile iki grupta toplandığı görülür.

Cumhuriyetle birlikte, demokratik bir anlayışın benimsenip eşitlik ilkesinin egemen kılmasıyla toplumda ikilik kaldırılmış, kitlelerin tamamına ‘halk’ denilmiştir.

Buradan hareketle Alan Dundes’in *“Halk; en az iki ortak faktörü paylaşan bir gruptur. Bu faktörün ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemlisi, bu grubun kendine ait kabul ettiği bir geleneği sahip olmasıdır. Belki bazı gelenekleri paylaşan herhangi bir grup halk olarak adlandırılabilir. Bu grup bir aile kadar küçük, bir millet kadar da büyük bir kitle olabilir.”²* biçimindeki görüşleri yerinde bir saptama olarak görülmektedir.

Halk, sadece bir insan grubu olmaktan öte bir kültür taşıyıcısıdır. Sözü edilen kültüre oyunuyla, müziğiyle, gelenek ve göreneğiyle toplumun tüm kesimlerinde var olan bir kimlik konumundaki ortak yaşantıdır. Bu ortak yaşantı halkbilim çerçevesinde incelenir.

Boratav’a göre *“Halkbilim birçok bilimlerin kavşak yerinde bulunan ya da onlarla birçok koonuları ortaklaşa paylaşan bir bilimdir. Ruhbilim, dilbilim, toplumbilim, arkeoloji ve prehistuar genel olarak tarih, özel olarak da din, edebiyat ve*

¹ Alan Dundes, “Halk Kimdir?” Çev. Metin Ekici, Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, Ank. 2003, s.1-25

² a.y.

sanat tarihleri, topluluk ve insanlık bilimlerin dışında da hekimlik, bitkiler bilimi... uzaktan yakından halkbilim ile ilişkileri olan bilimlerdir."³

Gerek dünyada ve gerekse ülkemizde halkbilim için pek çok tanım yapılmaya çalışılmıştır. Bizce şimdilik en uygun tanım Sedat Veyis Örnek'in;

*"Halkbilim, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan bir bilimdir."*⁴ Biçiminde yaptığı tanımdır.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de 'Halkbilim' yerine uzun süre 'folklor' terimi kullanılmıştır.

Folklor, İngilizce'de halk anlamına gelen '*folk*' sözcüğü ve bilgi, bilim anlamına gelen '*lor*' sözcüğünün birleşmesiyle oluşmuş *halkbilimi* anlamında bir sözcüktür.

Yaşamı boyunca halkbilim ve halk edebiyatı konuları ile yakından ilgilenen, yayımladığı Sivas Folkloru ve Türk Folkloru dergilerinde hep halkbilim konularına yer veren Cahit Öztelli 1965'te *Ilgaz* dergisinde yayımladığı bir yazısında;

"Folklor bir toplumun mânevi medeniyetinin ta kendisidir. Yüzlerce, binlerce yılın biriktirdiği bir yaşayış ve gelecekler toplamıdır. Milli bir sanat, bir edebiyat kurmak istiyorsak folklorumuzu su yüzüne çıkarmaya çalışmalıyız. Milli sanatlar köklerini uluslarının folkloruna bağlamaya zorunludurlar." diyerek halkbilimin edebiyatımız ve sanatımız açısından önemini çarpıcı bir söylemle dile getirmiştir.

Günümüzde folklor sözcüğü yerine halkbilim sözcüğü kullanılmaktadır. *Folklor* sözcüğünün ise *halk oyunları* karşılığı olarak yanlış kullanıldığı görülmektedir.

Folklor ekibi, folklor oynamak sözleri yanlıştır. Doğrusu, *halk oyunları ekibi, halk oyunları oynamak* gibi söylemlerdir.

Halk oyunları, folklor yani halkbilim içinde bir alt birimdir.

Folklor (halkbilim) bir bilime ad olarak ilk kez 1846'da İngiliz bilginlerinden William John Thoms tarafından kullanılmıştır.

Thoms'tan önce eski eserler bilimi, arkeoloji olarak ele alınıp benzer anlamlarda 1725-1846 yılları arasında pek çok ad önerilmiştir. Kütüphane memurluğu yapan W. J. Thoms Almanca '*Volkskunda*' sözcüğünü İngilizce'ye çevirerek aynı anlam ve yapıda olan '*folklor*' sözcüğünü ortaya atmış ve bu konuda Ambros Marton takma adı ile 22 Ağustos 1846'da *Atheheum* adlı bir dergide halk kültürü ürünlerinin derlenmesini istemiş, o tarihe kadar *popular antikities* denen ürünlere *folklor* denmesi gerektiğini içeren bir yazı yayımlamıştır.

1878'de de Londra'da *Folklore Society* adlı bir derneğin kurulmasıyla *folklor* sözcüğü yeni bir bilim dalının adı olarak bütün dünyaya yayılmıştır.

Çeşitli ulusların bilim adamlarınca halk tabakalarının maddi ve manevi kültürlerini tarihi yönden ele alıp sosyolojik ve psikolojik yönden inceleyerek halk bilimi için vardıkları ortak yargıları şu şekilde belirlemek mümkündür:

1. Halkbilim, gelenekler bilimidir.
2. Halkbilim, yazılı belgelerin değil, atalardan kalan geleneklerin etkisi altında inanılan ve yapılan bütün eylemleri inceler
3. Halkbilim, doktrinsiz ortak inanmalar, kuramsız

³ Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İst. 1969, s.6

⁴ Sedat Veyis Örnek, Türk Halkbilimi, Ank. 1995, s.15

çalışmalarıdır.

4. Halkbilim, hiçbir aydının öğrenmediği ve öğretmediği, halkın kendi kendine öğrenmiş olduğu efsane, gelenek, bilmece, söz düzeni, yıldızlara ait inanmalar ve büyüler gibi bilgi ve pratiklerdir.

5. Halkbilim, insanlığın başlangıcından başlayıp zamanımıza kadar az ya da çok bozulmuş bir biçimde ulaşan kültür kalıntılarıdır.

Halkbilimin konusu halka özgü her şey olup halkın anonim görgüsü, bilgisi, geleneği ve her türlü sosyal eylemidir.

Kişisel çalışmalar sonucu oluşan yapıtlar halkbilimin konusu dışında kalır.

Hangi tür kültür ve sanat yapıtları olursa olsun kişiler tarafından oluşturulmuşsa bunların sahipleri ve yaratıcıları belli oldukları için ilgili bilim dallarının konuları arasına girerler. Destanlar, mâniler, ninniler, bilmeceler, efsaneler gibi tüm topluma mal olmuş yapıtlar ve toplumun yarattığı anonim edebiyat ürünleri halk biliminin konuları arasındadır.

Bunun yanı sıra âşıkların oluşturdukları halk hikâyeleri, şiirler, kimi türküler vb. yapıtları ve yaratıcıları belli olan edebi ürünler ise halk edebiyatı konuları içinde değerlendirilir.

İnsan ve doğa ile ilgili akademik kültürlerin ve bilimlerin tabanlarını oluşturan tüm maddi ve manevi kültür ürünleri halkbilimin konuları içinde incelenmektedir.

Halk Biliminin Tarihçesi

Halkbilim, ilkel zamanların yazılmamış tarihidir. Halkbilimin ilmi görevlerinden biri halkın gelişme evrelerini saptaması ve halkın geleneğinde sağlam ve yaşayabilmesi gereken şeylerin konurmasına çalışmasıdır.

Halkbilimin bir bilim dalı olarak kabul edilmiş tarihi olan 1846'dan önce dünyada Homer, Herodot, Sezar, Strabon, Molier, J.J. Rousseau, İbn-i Batutu, Grim Kardeşler, Kaşgarlı Mahmut Kâtip Çelebi ve Evliya Çelebi gibi kişiler çeşitli edebiyat araştırmaları, anılar, gezi notları biçimindeki yazılarıyla ileride halkbilim dalının doğacağı görüş ve inancını taşımadan, bilimsel olmayan yöntemlerle önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

Halka bağlı olan şeylerin belirleyici özellikleri arasında o şeyin genel oluşu, ortak düzeye hitap etmesi ve geleneğe bağlı olması gerekmektedir.

Halk kavramının en yaygın belirleyici özelliği olan toplum ve gelenek, halka bağlı olan her şeyin temelinde bulunmaktadır.

Bu özellikleri göz önünde bulundurarak araştırmalar yapan, gördüklerini yazan Herodot'un Yunanistan, İran, Mısır ve Sicilya'da yaşayan insanların halk kültürleriyle ilgili bilgiler vermesi, coğrafyacı Strabon'un yazılarında gezip gördüğü yerlerdeki halkların kültürlerine değinmesi, Arap gezgincisi İbn-i Batuta'nın gezi notlarında halkın gelenek ve görenekleriyle ilgili bilgiler vermesi halkbilim çalışmalarının hem eskiliğini hem de önemsenişini kanıtlayan uğraşlardır.

Yine, 1725'te İngiliz araştırmacılarından A. Bourne'nin, halk gelenek, görenek ve hurafelerini konu edinen *Antiquates Vulgares* adlı eseri, 1799'da Alman Herder'in halk türkülleri üzerine araştırmalar yapması, Finlandiya'da 1828 yılında bir tıp öğrencisi iken yurdunu tanımak ve halkının bilgilerini toplamak üzere yaya olarak geziye çıkan Ellios Lönnrat'ın ilk çalışmaları, Grim Kardeşlerin de halk masallarını

bilimsel bir titizlikle ele alışı halkbilimin başlangıç tarihi olarak kabul ettiğimiz 1846'dan önce bu alanın tabanını oluşturan önemli çalışmalardandır.

Londra'da yayımlanan *Atheheum* adlı derginin 22 Ağustos 1846 tarihli sayısında William John Thoms'un Ambros Morton takma adıyla yayımladığı bir yazısında o güne kadar **Popular Antiquities** denilen ürünlere **Folklor** adının konmasını önermesiyle bilimsel alanda halkbilim çalışmaları başlamıştır.

Bu tarihten sonra Avrupa'da ve bütün dünyada halkbilim bir bilim dalı olarak ele alınıp işlenmiş ve kabul görmüştür.

1853 yılında Alman araştırmacı ve bilim adamlarından W. Wolf, *Alman Mitoloji, Örf ve Adetler İlmî* dergisini yayımlayıp Grim Kardeşlerin yazılarına yer vermiştir.

Aynı dönemde Von Lazarus *Halk Psikolojisi ve Dilbilgisi* dergisini yayımlamış, daha sonra dergiyi *Folklor Cemiyeti Dergisi*'ne çevirmiştir.

Berlin Üniversitesi konuyu bilimsel yönden ele almış Germanistik Profesörü Dr. Karl Weinhold Berlin'de bir folklor derneği kurmuştur.

1894'te Avusturya Halkbilim Dergisinin yayımlanışı halkbilim alanına ilgiyi daha da genişletmiştir. Fransız Milli Eğitim Bakanları halkbilim malzemelerinin toplanmasına önyak olmuş, bu amaçla yarışmalar düzenleyip ödüller vermişlerdir.

Fransa'da ilk kez 1875'te *Melusine* adlı bir halkbilim dergisi yayımlanmış bu olayla halkbilim, Fransa'da bir kimlik kazanmıştır. Bundan sonra bu konudaki dergiler bir birini izlemiş, Fransa'da yayımlanan pek çok dergi halkbilim alanında çok önemli çalışmalara zemin hazırlamışlardır.

1878 yılında İngilizlerin Londra'da *Folklore Society* adlı bir folklor derneği kurmalarıyla da önce Avrupa'da daha sonra da bütün dünyada halkbilim üzerine yapılan çalışmalar hızla yayılmaya başlamıştır. H

alkbilim, İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda'da önemle ele alınmış, 1872'de Arthur Hazelius İsveç köylüsünün gelenekleriyle ilgili olarak giyim kuşam ve araç gereçlerini toplayıp arşivlemiş, halk kültürü ürünlerinin kaybolup gitmesini önlemiştir.

İtalya'da halkbilim çalışmaları Palermo'da yayımlanan *Literatura Popolare* adlı derginin yayımıyla başlamıştır. İspanya'da 1881'de *Folk-lore Andaluz ve Folk-lore Frexemence* derneklerinin kurulmasıyla halkbilim alanında çalışmalar başlatılmış, Polonya'da da 1873 yılında Karakavi Üniversitesinin girişimiyle ciltler dolusu folklor malzemesi derlenip arşivlenmiş ve 18 ciltlik Leh folklor malzemesi yayımlanmıştır. Rusya'da Moskova Üniversitesi Türkologlar için büyük önem taşıyan *Etnografiçeski Obozjenie* adlı bir dergiyi 1899'da çıkararak Asya halk topluluklarıyla ilgili halkbilim malzemeleri yayımlanmıştır.

Macaristan'da 1887'de Antol Herman'ın yayımladığı coğrafya dergisi ve aynı yıllar yayımlanan *Etnografya* dergisi Macar halkbilim çalışmalarını yansıtmıştır.

Finlandiya'da 2834-1849 yılları arasında Kalevela destanını toplayan Ellios Lönrot'tan başka Fin halkbilimi ile ilgili önemli çalışmalar yapanlar olmuş, bu çalışmalar özellikle 1901'den sonra yayımlanan *Forchunden* dergisinde Fin-Ugur kavimleri ile Türklere ve diğer Altay kavimlerine dair önemli araştırmalar yayımlanmıştır. Çalışmalar çoğaldıkça bu çalışmalar sistemli bir biçime sokulmuş, her teori doğal olarak yöntemini de birlikte getirmiştir.

Antti Aarne ve Stith Thompson'un 6 ciltlik Motif Index of Folk-Literature (Halk Edebiyatı Motif Dizini) adlı eser halk edebiyatındaki temel unsurları ayrı ayrı ele alarak motiflerine göre sınıflandırmış bu alandaki en sistemli çalışmalardan birini ortaya koymuştur.

Türk Halk Biliminin Kaynakları ve **Halk Bilim Araştırmaları**

Bir ulusun, bir halkın tüm yaşamıyla ilgili gelenek, görenek ve inançlara bağlı pratiklerin yazıya geçirilmesi yazılı kaynakları oluşturur.

Dünyanın en eski uluslarındanbiri olan halkımızın kültürel geçmişini ve ortak değerlerini yansıtan birçok eserimiz bulunmaktadır. Bunlar Türk kültürü için kaynak yapıtlardır.

Bu yapıtların başında Orhun Yazıtları gelir. O çağa ilişkin olaylar, savaşlar, zaferler, budun öğütleri , anlatılan yas törenleri vb. sosyal olayları yansıtmasıyla Türklüğün tapu senedi konumunda olup Türk halkbilimi açısından büyük önem taşımaktadır.

Bunların yanı sıra yazarı, yaratıcısı ve yazılış tarihi bilinmeyen halkın ortaklaşa oluşturduğu afsane, mâni, türkü, ninni, ağıt vb. sözlü eserler Türk halkbiliminin ana kaynaklarını oluşturmaktadır.

Ülkemizde batı ülkelerinde olduğu gibi, bugünkü anlamıyla bilimsel nitelikteki halkbilim çalışmalarından önce bu alanla bilinçsiz ve sistemsiz bir biçimde uğraşanlar olmuştur.

Türk halkbilimi üzerine ilk çalışanların başında XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut gelir.

Kaşgarlı Mahmut, Divanü Lügati't Türk adlı eserinde inanışlar, çeşitli törenler, gelenek ve göreneklerin yanında atasözleri, mâniler, ninniler ve anonim şiirlerden örnekler vererek bu alana önemli hizmetlerde bulunmuştur.

Kaşgarlı Mahmut'tan sonra, Balasagunlu Yusuf Has Hacıp tarafından yazılan ve *Kutlu Olma Bilgisi* anlamına gelen *Kutadgu Bilig* adlı aser devlet yöneticisine düşen ödevleri açıklaması, ahlâk kurallarını dile getirmesi, aile düzenini, tören ve şölen düzenini anlatması, düş yorma, sofrta görgüsü gibi konuları dile getirmesiyle Türk halkbilimi alanına önemli hizmet vermiştir.

Dede Korkut Hikâyeleri de savaş, barış, düğün, dernek, ad koyma, gelenek görenek, töre ve törenlerle Türk halkbiliminin zengin kaynakları arasında sayılmakta olup Korkut Ata'nın Türk halkbilimine hizmetleri büyük önem taşımaktadır.

16. yüzyılda Hindistan'da büyük bir devlet kuran Türk hükümdarı Babür'ün saray çevresindeki olayları, gezip gördüğü yerlerdeki halkların kültürünü, halkların yerel özelliklerini canlı bir dille anlattığı Babürname Türk halkbilimi açısından önemli görülmektedir.

Asıl adı Mustafa olan Kâtip Çelebi *Cihan-numa* adlı eseriyle çeşitli ülkelerin gelenek-görenekleriyle tarih ve coğrafyalarını anlatıp; *En Doğruyu Seçmek İçin Hak Terazisi* adlı eseriyle de din, töre, gelenek ve görenekleri anlatarak Türk halkbilimine hizmet edenler arasına girmiştir.

Ünlü Türk gezgini Evliya Çelebi Seyahatname adlı eserinde efsane ve evliya menkıbelerinin yanı sıra halk yaşamının türlü görüntülerini yansıtmış ve halkbiliminin

önemli konuları ile ilgili çeşitli belgelere yer vererek Türk halkbilimine önemli katkılar sağlamıştır.

XI ve XIX. Yüzyıllar arasında varlığını sürdüren divan edebiyatında halkbilimle ilgili unsurlar surnameler, şehrengizler, fetihnameler'dir. Battalname gibi dîn epik, Garipnâme gibi dînî didaktik eserlere varıncaya kadar pekçok eserde kendini göstermektedir.

Halkbilim alanında çalışmalar Tanzimat'tan sonra da sürdürülmüş, bilimsel amaç gütmemekle birlikte Şinasi, Ahmet Mithat Efendi ve Ahmet Vefik Paşa önemli çalışmalar yapmışlardır.

Özellikle Ahmet Mithat'ın İstanbul halk yaşamı ve geleneklerini yansıtmak yansıtmak bakımından halkbilimine yaptığı hizmetler dönemine damgasını vuran çalışmalarıdır.

Yurdumuzda halkbilim çalışmaları çağın koşullarına uygun olarak gelişen teknoloji nedeniyle hızlı bir değişime ve ulusal özelliklerini yitirmeye başlayan geleneksel kültür ve sanat varlıklarımızı kaybetmeden sistemli bir biçimde araştırmak, incelemek, derlemek ve arşivlemek yoluyla değerlendirmeye hazır duruma getirmek amacıyla başlatılmıştır.

Aslında Türkiye'de halkbilim araştırmaları 1913'ten önce Türkiye dışında ya da Türk olmayan yabancılar tarafından yapılmıştır. Bunlardan *Ethe*'nin 1871'de yayımladığı "*Seyit Battal Gazi Menkıbeleri*", *Ignas Kunos*'un 1899'da yayımladığı "*Türk Halk Edebiyatı*", *Jacob*'un 1899'da yayımladığı "*Karagöz*" ve *Volenski*'nin 1911'de yayımladığı "*Nasrettin Hoca*" bu çalışmalar arasında sayılabilir.

Türkiye'de halkbilim alanında yayımlanan ilk yazı Ziya Gökalp'in "*Halka Doğru*" dergisinin 23 Temmuz 1913 günü 14. Sayısında yayımlanan "*Halk Medeniyeti-I, Başlangıç*" adlı yazısıdır.

Ziya Gökalp'ten sonra halkbilim üzerine araştırmacı ve yazarlar tarafından yayımlanan ilk önemli yazılar Mehmet Fuat (*Köprülü*) ve Rıza Tevfik (*Bölükbaş*)'a aittir.

Mehmet Fuat (*Köprülü*) *İkdam* gazetesinin 6 Şubat 1914 günkü sayısında *Yeni Bir İlim: Halkiyat "Folk-Lore"* adı altında bir yazı yayımlamış, Rıza Tevfik (*Bölükbaş*) da *Peyam* gazetesinin edebi ekinin 20 Şubat 1913 günkü sayısında "*Folklor – Folklore*" adlı bir yazı ile folklor konusunu o günün koşullarında ayrıntılı bir biçimde ele almıştır.

Halkbilim alanında çalışmalar Tanzimat'tan sonra da sürdürülmüş, bilimsel amaç gütmemekle birlikte Şinasi, Ahmet Mithat Efendi ve Ahmet Vefik Paşa önemli çalışmalar yapmışlardır.

1913 yılından sonra yurdumuzda folklor sözcüğüne karşılık olarak *halkiyat*, *halk bilgisi*, *budun bilgisi* deyimleri ileri sürülmüşse de benimsenmemiş, folklor sözcüğünün kullanılması uzun süre devam etmiştir.

Son yıllarda ise bilinçli olarak özellikle aydın çevre tarafından folklor yerine *halkbilim* sözü kullanılmaya başlamıştır. Çünkü folklor dendiği zaman akla halk oyunları (halk dansları) gelmekte ve bilinçsiz olarak kullanılmaktadır.

Alanı çok geniş dolan folklor halkla ilişkili tüm konuları kapsamına alan bir bilim dalıdır. Bir ulusun, bir zümrenin, kültür, sanat, giyim, geçim, dil, edebiyat ve halkı ilgilendiren tüm uğraş ve eylemler halkbilim sözcüğünün anlamı etrafında

toplanır. Bir bakıma halkbilim, halk tabakalarına özgü maddi ve manevi bütün kültür belgelerinin kolleksiyonudur. Halk oyunları ise bu büyük dalın kollarından biridir.

Başlangıçta halkbilim çalışmaları bir çeşit halk edebiyatı çalışması özelliği taşımaktadır. Çünkü ilk halkbilim çalışmaları masallar, bilmeceler, atasözleri gibi sözlü edebiyat ürünleri ile ilgili olmuş, bunların derlenmeleri biçiminde yapılmıştır.

1913-1914 yıllarında yazılan ilk yazılardan sonra halkbilim üzerine yapılan önemli çalışmalar temeli halka ve halk kültürüne dayalı bir yönetim biçimi olan Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına rastlar.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında en önemli halkbilim çalışmalarının ilki 1924'te İstanbul Üniversitesi'ne bağlı olarak Fuat Köprülü yönetiminde kurulan *Türkiyat Enstitüsü* tarafından 1925 yılından itibaren yayın alanına sokulan *Türkiyat Mecmuası* ve 1926'da da Türk halk edebiyatı ve etnoğrafyasıyla ilgili kitap yayını başlatılmıştır.

1 Kasım 1927'de İshak Rifat (İşıtman), Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) ve İhsan Mavi tarafından Ankara'da *Anadolu Halk Bilgisi Derneği*'nin kurulmasıyla bilinçli ve sistemli bir biçimde halkbilim çalışmalarının başladığı görülür.

Türkiye'de ilk kez kurulmuş olan bu folklor derneği *Halk Bilgisi Mecmuası* adı ile bir dergi çıkarmış; 1928 yılında eski harflerle yayım hayatına başlayan bu dergi 12 formalık bir ciltten oluşmuş; halkbilimin konu, yöntem ve önemini belirleyerek Türk halkbiliminin temellerini atmıştır.

Derneğin adı kısa bir süre sonra *Türk Halkbilgisi Derneği*'ne çevrilmiş, 1927'de yönetim İstanbul'a alınmış ve çalışma alanı tüm Anadolu'yu kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Dernek, önce halkbilim ürünlerini toplayıcılara yol göstermek amacıyla *Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber* adlı bir klavuz hazırlamış, yönetim İstanbul'a alınca Ankara'da *Halk Bilgisi Mecmuası* adı ile bir cilt yayımlanan dergi *Halk Bilgisi Haberleri* adı ile İstanbul'da 1 Kasım 1929'dan itibaren yayımını sürdürmeye başlamıştır. Toplam 124 sayı yayımlanan *Halk Bilgisi Haberleri* dergisinin ilk 19 sayısı Türk Halkbilgisi Derneğince, 105 sayısı da *Eminönü Halkevince* yayımlanmıştır.

Türk Halkbilgisi Derneği 1932'de Halkevlerine katılarak çalışmalarına son vermiştir.

Türk ulusuna büyük hizmetleri bulunan Halkevleri Atatürk'ün isteği üzerine 18 Şubat 1932 de kurulmuş, özellikle *Dil, Tarih ve Edebiyat Kolu* ile halka ve halk kültürüne yönelik çalışmalar yaparak Türk halkbilimine büyük katkıda bulunmuştur.

Halkın her türlü yaşantısını konu edinen bir kuruluş olarak oluşturulan halkevleri tüm il ve kimi ilçelerde örgütlenerek halk biliminin her dalında araştırma ve derlemeler yapmış; Ankara'da *Ülkü*, Gaziantep'te *Başpınar*, Kırklareli'nde *Batı Yolu*, Çorum'da *Çorumlu*, Malatya'da *Derme*, Kayseri'de *Erciyes*, İzmir'de *Fikirler*, Adana'da *Görüşler*, Eskişehir'de *Halkevi*, Antalya'da *Hatay*, Erzurum'da *Erzurum*, Trabzon'da *İnan*, Denizli'de *İnanç*, İstanbul'da *Yeni Türk*, Zonguldak'ta *Kara Elmas*, Balıkesir'de *Kaynak*, Konya'da *Konya Halkevi*, Samsun'da *19 Mayıs*, Ordu'da *Ordu*, Afyon'da *Taşpınar*, Antalya'da *Türk Akdeniz*, Bursa'da *Uludağ*, İsparta'da *Ün*, Elazığ'da *Altan*, Manisa'da *Gediz*, Artvin'de *Çoruh*, Kastamonu'da *Kastamonu Halkevi* ve Merzifon'da *Merzifon Halkevi* adlı dergiler yayımlayıp bu dergilerde önce kendi yöreleri olmak koşulu ile tüm Anadolu'nun halkbilim ürünlerine yer vermişlerdir.

Bu dergilerden başka halkevleri halka ışık tutması açısından çeşitli kılavuz kitapları yayımlamış, halk edebiyatı, folklor ve etnoğrafya alanındaki yayınları desteklemiştir.

Atatürk'ün isteği ile 1932'de kurulan Türk Dil Kurumu dil araştırmaları ile birlikte halkbilim araştırmalarını da programına alması bu dönemin en önemli aşamalarından biri olmuştur. Türk Dil Kurumu halk ağzından derlediği binlerce sözü *Söz Derleme Dergisi* adlı bir eserde yayımlamış, Ferit Devellioğlu'nun *Türk Argosu*, Ahmet Caferoğlu tarafından hazırlanan *Toplamalar*, Ömer Asım Aksoy'un *Gaziantep Ağzından Atasözleri* gibi halk kültürü ile doğrudan ilişkili pek çok eseri yayımlayarak kalıcılığını sağlamıştır.

1932 yılında açılıp 1951'de kapatılan Halkevleri Türkiye genelinde çeşitli illerle bazı ilçelerde halkbilimle ilgili pek çok dergi yayımlamış, Türk halkbilimine devlet desteği ile büyük katkılarda bulunmuştur.

Ankara'da bulunan Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün yayın organı olan *Türk Kültürü* dergisi de sayfalarında Türk halkbilimi ile ilgili konulara geniş yer verip 1962'den beri önemli hizmetler sunmuştur.

Bunların yanı sıra kişisel dergiler yayımlayarak Türk halkbilimine emek verenlerin de şükranla anılması gerekir.

Kişisel çabalarla yayımını sürdüren halkbilimle ilgili önemli dergilerin başında Kemal Akça ile İhsan Hınçer tarafından 1944 yılında başlatılıp 1946'ya kadar yayımını sürdüren *Folklor Postası* gelir.

İhsan Hınçer tarafından 1949'da başlatılıp ölüm yılı olan 1980'e kadar yayımını sürdüren *Türk Folklor Araştırmaları* dergisi Türk halk biliminin hemen bütün kdnularını yazı, makale, araştırma, inceleme, derleme, gözlem, fotoğraf vb. içermekte olup halen bütün halkbilimcilerin baş vurduğu ana kaynak kimliğindedir.

İbrahim Aslanoğlu'nun 1973'te Sivas'ta *Sivas Folkloru* adı ile üç cilt yayımladığı daha sonra dergiyi İstanbul'a taşıyarak 1979'dan itibaren İstanbul'da 1987'ye kadar 7 cilt olmak üzere *Türk Folkloru* adı ile yayımlayışı Türk halkbilimi adına yapılan en önemli hizmetler arasında görülür.

Bunların dışında Hasan Kartarı'nın ilk sayısını 1946'da çıkardığı *Karseli*, 1950 yılında Artvin'de yazı hayatına atılan *Yeşil Çoruh*, Tahir Kutsi Makal tarafından 1965'ten ölüm yılı 1999'a kadar yayımlanan *Tarla*, İstanbul Folklor Kurumu'nca 1969-1971 yılları arasında yayımlanan *Folklor* ve Boğaziçi Üniversitesi tarafından bir süre yayımlanan *Folklorla Doğru*, OTDÜ Halkbilimi Topluluğu'nun yayın organı olarak 1973'te yayın alanına çıkan *Halkbilimi* dergisi, 1988'de İlk sayısını Mehmet Tekin tarafından Hatay'da yayımlayan *Güneyde Kültür*, Hilmi Dulkadir tarafından Mersin'de uzun süre yayımlanan *İçel Kültürü* 1975'ten itibaren Konya'da Feyzi Halıcı tarafından yayımlanan *Çağrı*, İrfan Ünver Nasrattınoğlu'nun uzun süre yayımladığı *Nalay* dergisi Türk halkbilimine önemli hizmetler sunan dergilerin bazılarıdır.

Halen yayımını sürdüren ve Türk halkbilimine önemli hizmetler sunan dergiler arasında Nevzat Türkmen tarafından Kayseri'de 1978'den beri aralıksız yayımını sürdüren *Erciyes*; Metin Turan tarafından Ankara'da 1995'ten beri yayımını sürdüren *Folklor/Edebiyat* ve yine Ankara'da Öcal Oğuz yönetiminde yayımlanan *Milli Folklor*, Nazım Hikmet Polat yönetiminde önce Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nde başlayıp halen yayımını Niğde Üniversitesi'nde sürdüren *Türklük Bilimi Araştırmaları*

dergileri halkbilimi alanındaki hizmetleri şükranla anılacak dergilerin başında gelmektedir.

1964'te İstanbul'da bir grup üniversite genci bir araya gelerek *Türk Folklor Enstitüsü Kurma Derneği* adlı bir dernek kurup *Folklor* adlı bir de dergi yayımlamaya başlayıp kişisel girişimleri ve dergide yazdıkları yazılar sonucunda 1966 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde *Milli Folklor Enstitüsü* kurup başına Cahit Öztelli getirilince dernek *Türk Folklor Kurumu* adını alıp çalışmalarını bu adla yürütmüştür.

Milli Folklor Enstitüsü'nde Cahit Öztelli ve M. Adil Özder'in yoğun çalışmaları ile *Türk Folklor Bibliyografyası* oluşturulmuş, basım aşamasında iken Cahit Öztelli'nin kurumdan ayrılışıyla etnolog Gürbüz Erginer, İsmail Öztürk ve Zümrüt Erk (Nahya) tarafından gözden geçirilerek *Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası - 1971* yayımlanmış daha sonra bibliyografya yayınları devam etmiştir.

Kişi ve kuruluşların yanı sıra Çoğunu Kültür Bakanlığının yayımladığı bibliyografyaların bazıları şunlardır:

1. Nejat Sefercioğlu, *Karacaoğlan Bibliyografyası*, Ank.1981
2. A. Esat Bozyiğit, *Ahilik ve Çevresinde Oluşan Kültür Değerleri Bibliyografyası*, Ank. 1989
3. Hüseyin Türkmenoğlu, *Mezar, mezarlık, Mezartaşları Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi*, Ank. 1989
4. Prof. Dr. Mürsel Öztürk, *Hacı Bektaş Veli ve Çevresinde Oluşan Kültür Değerleri Bibliyografyası*, Ank. 1991
5. A. Esat Bozyiğit: *Üniversitelerde Yapıların El Sanatları Konulu Tezler Bibliyografyası*, Ank. 1992

1955'te *Halk Sanatlarını ve Ananelerini Tetkik Cemiyeti* adı altında Ankara'da kurulan dernek 1959'da *Türk Etnografya ve Turizm Derneği* adı ile faaliyetlerini sürdürmüş, 1973'te de *Folklor Araştırmaları Kurumu* adı ile Türk halkbilimine çok önemli hizmetlerde bulunmuştur.

Genel başkanlığını İrfan Ünver Nasrattınoğlu'nun yaptığı kurum halen etkinliklerine devam etmekte olup 1981'den beri Türk folkloruna emeği geçen kişi ve kuruluşlara *İhsan Hınçer Türk Folkloruna Hizmet Ödülü* vermektedir.

Bugüne kadar bu ödüle layık görülen kişi ve kuruluşlar şunlardır: (Kimi ünvanlar değiştiği için ünvanlar kullanılmamıştır)

<u>Yıl</u>	<u>Kişi ve Kuruluşlar</u>
1981 -	İbrahim Aslanoğlu, Nail Tan, Güven Tanyeri
1982 -	Süheyl Ünver, Orhan Şaik Gökyay
1983 -	Şükrü Elçin, Metin And, Haşim Nezihi Okay, Kemal Gökçe, Cemil Cahit Güzelbey
1984 -	Sadi Yaver Ataman, İ. Gündoğ Kayaoğlu, Mehmet Önder, Kemal Özbel
1985 -	Saim Sakaoğlu, M. Sabri Koz, Kâmil Toygar, Tahir Kutsi Makal, Nida Tüfekçi
1986 -	Tuncer Gülensoy, Adil Özder, Ahmet Şendil, Şevket Beysanoğlu, Erciyes Dergisi, Konya Kültür ve Turizm Derneği

- 1987 - A.RızaÖnder,Çelik Gülersoy, Nevzat Gözaydın, Erdoğan Yağızlar, Tacettin Diker, Halil Atılğan
- 1988 - Bahaeddin Ögel, Müjgân Cunbur, Nezihe Araz, Şerif Baykurt, Hilmi Dulkadir, MEB. Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- 1989 - Abdurrahman Güzel, Rüştü Akar, Kerim Yund, Hayrettin İvgin, Mansur Kaymak, Rüştü Akar, Kerim Aydın Erdem
- 1990 - Mehmet Yardımcı, Musa Seyirci, Orhan Kurt, Fahrettin Kırzıoğlu, Ahmet Topbaş, Hamza Çivi Mazlum Nusret Kılızkıran
- 1991 - Türker Acaroğlu,Dursun Yıldırım, Doğan Kaya, Aydın Oy, Hadi Poyrazoğlu, İsmail Ali Sarar, Size Dergisi
- 1992 - Namık Kemal Zeybek,Neriman Kırzıoğlu, Salih Duran, Tuncay Tanboğa, Atanur Meriç, Esat Ulumay,Mehmet Tekin, Salih Duran, Nuri Taner
- 1993 - Bahaeddin Güney, Taciser Onuk, Yahya Aksoy, Müjgân Üçer, Şinasi Çelikkol, Abuzer Akbıyık Hatice Gülensoy, Mehmet Emin Avşar
- 1994 - Umut Arık, Erdoğan Aslıyüce, Zümrüt Nahya, Ömer Faruk Atabek, Hüsnü Züber, Metin Özler, M. Öcal Oğuz, Mecit Uyanık, T.C, İş Bankası Genel Müdürlüğe
- 1995 - Ali Berat Alptekin,Ali Esat Bozyiğit, Sıtkı Soylu Alpaslan Ayrıl, İ. Agâh Çubukçu, Metin Karadağ, Metin Turan

Halkbilim konularını ön plana çıkararak diğer kaynaklar ise çeşitli edebiyat yapıtları, sinema, televizyon, resim gibi görsel kaynaklar başta olmak üzere şenlikler, bayramlar ve yerel günlerdir.

Roman, öykü, tiyatro vb. türlerde geleneksel yaşamımızla ilgili kültürel öğeler, töreler, davranış kalıpları, dil ve anlatım özellikleri ile pek çok malzeme yer almaktadır. Örneğin Hüseyin Rahmi'nin İstanbul halkını, Reşat Nuri, Sebahattin Ali, Yakup Kadri'nin Anadolu insanı ve yaşamını ele alan roman ve öyküleri, Talip Apaydın, Kemal Tahir ve Fakir Baykurt'un İç Anadolu, Yaşar Kemal'in Güney Anadolu yaşamını sergileyen romanları halkbilim konularının en geniş anlamda yer aldığı eserlerden bazılarıdır.

Tiyatro oyunlarından aile kurumu, evlenme, kız kaçırma, başlık, çok eşlilik gibi konuları işleyen eserler arasında Necati Cumalı'nın *Nalınlar*, kısır kadının geleneksel değerler içindeki yerini ve çaresizliğini sergileyen Nezihe Araz'ın *Bozkır Güzellemesi*, Reşat Nuri'nin *Hülleci*, Güngör Dilmen'in *Kurban*, Recep Bilginer'in *Sarı Naciye* ve Cahit Atay'ın *Sultan Gelin*'i hemen akla gelenlerdendir.

Türk halkbilimini doğrudan doğruya ilgilendiren, Anadolu gerçeklerini, halk yaşamının özgün yanlarını, töre ve gelenekleri ustaca işlemiş görsel kaynaklardan sinemanın önemi gözardı edilemeyecek kadar ortadadır.

Bunlar arasında kırsal kesim töre ve kan davası geleneğinden kaynaklanan Süreyya Duru'nun *Kara Çarşafı Gelin*, Yılmaz Güney'in Anadolu'da pamuk ırgatları içerisinde kan davası konusunu işleyen *Endişe*, Lütfi Akad'ın zorunlu kültür değişimleri konusunu işlediği *Düğün ve Gelin*'i, kumalık konusunu çarpıcı bir biçimde işleyen Atıf Yılmaz'ın *Kuma* adlı filmleri halkbilim açısından dikkat çeken filmlerendir.

Türkiye'de halkbilim çalışmalarının en önemli bir yönü de seminer, kongre, panel ve sempozyumlarla konuyu sürekli gündemde tutup bütün yönleriyle bilgi aktarımı ve tartışma ortamları hazırlayıp sonuçları kitap bütünlüğünde kamu oyuna sunma çalışmalarıdır.

Bu amaçla yapılan sempozyum ve kongrelerin bazıları şunlardır:

* **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri;** 1973 yılında Ankara'da Kültür Müsteşarlığınca düzenlenmiş, bildiriler 1974'te kitap olarak yayımlanmıştır.

* **I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi;** 1975'te Ankara'da.

* **II. Uluslararası Türk Folklor Kongresi;** 1981'de Bursa'da.

* **III. Uluslararası Türk Folklor Kongresi;** 1986'da İzmir'de.

* **IV. Uluslararası Türk Folklor Kongresi;** 1991'te Antalya'da.

* **V. Uluslararası Türk Folklor Kongresi;** 1996'da

* **VI. Uluslararası Türk Folklor Kongresi;** 2001'de Kültür Bakanlığının desteği ve denetimi ile düzenlenmiştir.

Eskişehir İl Kültür Müdürlüğü 1983'te başlayıp son yıllara kadar iki yılda bir olmak üzere **Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri** düzenlemiş Türk halkbilimine büyük katkıları olan bu seminerlerin en sonuncusu 1997'de yapılmış, sunulan bildiriler kitap olarak yayımlanmıştır.

Afyonkarahisar Belediyesi 1990'dan itibaren aralıklarla sempozyumlar düzenleyip bildirileri kitap olarak yayımlamıştır.

İnönü Üniversitesi Rektörlüğü Mehmet Yardımcı'nın koordinatörlüğünde üç yıl Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu düzenlemiş ve sunulan bildirileri kitap olarak yayımlamıştır.

1985 ve 1987'de Fırat Üniversitesi'nde Tuncer Gülensoy iki tane Fırat Havzası Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu düzenlemiş, sunulan bildirileri yayımlamıştır.

1985'ten itibaren Saim Sakaoğlu'nun koordinatörlüğünde pek çok sempozyum, seminer ve kongre düzenlenmiş, bu toplantılarda sunulan bildirilerin bir bölümü yayımlanmıştır.

Halkbilim Alanına Önemli Katkılarda Bulunanlardan Bazıları

* Fuat Köprülü	* Hamit Zübeyr Koşay
* Sadettin Nüzhet Ergun	* Abdülbaki Gölpinarlı
* Pertev Naili Boratav	* Abdülkadir İnan
* Şükrü Elçin	* M. İhsan Hınçer
* M. Şakir Ülkütaşır	* M. Halit Bayrı
* Tahir Alangu	* Ömer Asım Aksoy
* Vehbi Cem Aşkun	* Eflatun Cem Güney

- * Hikmet Dizdarođlu
- * Veysel Arseven
- * Ali Rıza Önder
- * Sadi Yaver Ataman
- * M. Ragıp Gazimihal
- * Ahmet Kutsu Tecer
- * Halil Bedii Yönetken
- * Ali Rıza Yalman
- * Saim Sakaoğlu
- * Umay Günay
- * Nevzat Gözaydın
- * Tahir Kutsi Makal
- * Erman Artun
- * İ. Ünver Nasrattınoğlu
- * Ali Berat Alptekin
- * Metin Ekici
- * M. Öcal Oğuz
- * Ali Duymaz
- * Mehmet Yardımcı
- * Nail Tan
- * Harun Güngör
- * Sedat Veyis Örneđ
- * Şerif Baykurt
- * Cahit Öztelli
- * Yusuf Ziya Demirciođlu
- * Vahit Lütfi Salcı
- * Muzaffer Sarısözen
- * İbrahim Aslanoğlu
- * Orhan Acıpayamlı
- * Fikret Türkmen
- * Bilge Seyidođlu
- * M. Sabri Koz
- * Türker Acaroğlu
- * Kutlu Özen
- * Doğan Kaya
- * Özkul Çobanođlu
- * Dursun Yıldırım
- * Metin Turan
- * Metin Karadağ
- * Metin Ergun
- * Hayrettin İvgin
- * Halil Atılgan